

Neljän maan parlamentti- historian vertailua

Pasi Ihalainen:

The Springs of Democracy. National and Transnational Debates on Constitutional Reform in the British, German, Swedish and Finnish Parliaments, 1917–1919. Studia Historica Fennica 24. SKS 2017. 586 s. ISBN 978-952-222-918-2.

Pasi Ihalaisen kirjan aiheena on parlamentarismien ja äänioikeuden laajeneminen ensimmäisen maailmansodan lopulla (1917–1919) neljässä maassa, Britanniassa, Saksassa, Ruotsissa ja Suomessa. Sodan aikana hallitukset ja parlamentit tarvitsivat aikaisempaa enemmän laajojen kansanjoukkojen tukea ja halusivat myös palkita näitä niiden sotaponnistuksista. Tällainen pyrkimys ilmeni etenkin Britanniassa. Ruotsi ja Suomi pysyivät suursodan ulkopuolella, kunnes viimeksi mainitussa puhkesi sisällissota, johon keisarillinen Saksa ja bolševistinen Venäjä sekaantuivat. Kaikkialla muualla paitsi Suomessa syntyi poliittista yhteistyötä yli sosiaalisen luokkarajan.

Tähänastinen tutkimus on Ihalaisen mukaan keskittynyt liiaksi kunkin yksittäisen maan kehitykseen. Hän osoittaa, että parlamentarismia kehitettiin ja äänioikeutta laajennettiin pitämällä silmällä, mitä toisissa maissa oli tekeillä. Britannia ja Saksa toimivat tietenkin esikuvina Ruotsille ja Suomelle. Ruotsissa ja Suomessa seurattiin naapuria, kunnes vallankumous ja sisällissota tekivät itänaapurista Ruotsille varoittavan esimerkin. Britanniaa, Saksaa ja Ruotsia vertaileva tutkimustapa toimii erinomaisesti.

Käsite- ja poliittisen keskustelun historian näkökulmasta käsin Ihalainen tarkastelee pelkästään parlamentarismi- ja äänioikeuskantojen kehitystä, ja lähteenä ovat olleet parlamentissa pidetyt puheet sekä sanoma-lehtikirjoitukset. Se, mitä laajemmin kussakin yhteiskunnassa oli tekeillä, jää sivuun. Kuitenkin niin Saksassa, Ruotsissa kuin Suomessakin oli vallankumouspyrkimyksiä, joilla oli myös sosiaalinen tausta. Yli 500-sivuinen kirja käsittelee pelkästään kolmea vuotta, eikä laajempaa perspektiiviä aikaisempaan tai myöhempään historiaan juurikaan ole. Mielestäni poliittisten kannanottojen käsittely on liian yksityiskohtainen ja tekee kirjasta raskasta luettavaa.

Kirjan varsinaiset ongelmat ovat Suomen käsitteilyssä. Ihalaisella on se käsitys, että Suomen työväenliike eli sosiaalidemokraattinen puolue oli vuosina 1917–1918 bolševistisillä linjoilla ja ajoi suuremmin epäroimattä väkivaltaista vallankumousta. Bolševismien sisältö jää kuitenkin määrittelemättä. Vertaileva ote olisi toiminut vielä paremmin, jos Venäjä olisi otettu viidenneksi kohdemaaksi. Silloin olisi ollut pakko täsmentää, mitä

SDP:n bolševismi tai leninisoituminen (s. 192, 202, 264, 268, 270, 286, 316) oli ja poikkesiko se Venäjän leninismistä. SDP oli radikaali puolue, jos sitä verrataan esimerkiksi skandinaavisiiin veljespuolueisiin. Jos sitä taas verrataan Venäjän vallankumouspuolueisiin, se oli poikkeuksellisen maltillinen puolue. Tämä koski vuosisadan alun tilannetta, mutta SDP ja sen vasemmistosiipi (O. W. Kuusinen, Yrjö Sirola, Kullervo Manner) olivat vuonna 1917 yhä kaukana leninismistä. Jos eivät olisi olleet, miksi sitten nämä Venäjälle paettuaan kesällä 1918 tuomitsivat tähänastisen SDP:n ideologian ja politiikan aivan liian maltilliseksi ja pitivät niitä vallankumouksen epäonnistumisen syynä?

Käsityksessään SDP:n erosta läntisiin veljespuolueisiin nähdessä Ihalainen nojaa Jari Ehrnroothin väitöskirjaan *Sanan vallassa, vihan voimalla* (1992). Eräiden työväenjärjestöjen käsikirjoitettujen lehtien perusteella siinä väitetään, että Suomen työväenliikkeen jäsenistölle oli tyypillistä luokkaviha. Samaa luokkavihaa olisi tosin löytynyt myös aktiivijäsenistön työväenlehtiin lähettämistä kirjoituksista. Olennainen jatkokeskustelu on, poikkesiko Suomen työväenliike läntisten maiden työväenliikkeistä. Tätä kysymystä kukaan ei ole selvittänyt, mutta epäilen, ettei poikennut. Luokkavihaa ilmentäviä kirjoituksia on saattanut olla Suomessa Ruotsia ja Saksaa enemmän, mutta perustavaa eroa ei liene ollut.¹

Miten luokkavihaa tai mieluummin luokkataisteluhenkä ilmentäviä kirjoituksia on tulkittava? Työväenliikkeen retorikalle oli luonteenomaista muun muassa se väite, että jos vastustajat kieltäytyivät toteuttamasta liikkeen vaatimuksia, seurauksena saattoi olla väkivaltaista toimintaa. Tätä ei pitäisi tulkita väkivaltaan kiittämiseksi, niin kuin Ihalainen on tehnyt (s. 212), vaan varoitukseksi ja vastuun siirtämiseksi vastustajille. On tietenkin selvää, että kaikenlainen puhe väkivaltaista toimii loppujen lopuksi itseään toteuttavana ennusteena, mutta Ihalainen on käsittänyt työväenliikkeen retorikan tältä osin väärin.

Ihalainen nimeää muun muassa Edvard Valppaan, Evert Huttusen ja K. H. Wiikin vuonna 1917 enemmän tai vähemmän leniniläisiksi vallankumousmiehiksi (s. 63, 193, 202–203, 212, 264, 284, 286). Kuitenkin jokainen näistä ”kumouksellisista” vastusti kapinaan ryhtymistä ja pysytteli vallankumousyrityksestä pääasiassa sivussa. Valpas toteutti *Työmies*-lehdessään itsenäisen luokkataistelun linjaa, josta tuli SDP:n päälinja, mutta hän pyrki retoriikallaan nähtävästi lähinnä kohottamaan luokkatietoisuutta. Poliittisessa toiminnassaan niin vuonna 1905 kuin 1918 Valpas kuului maltillisiin eikä ollut lainkaan vallankumousmies. SDP:n jakautuminen maltillisiin ja luokkataisteluhenkisiin sekä vielä vallankumousradikaaleihin ei näy Ihalaisen kirjassa.

Itse näen SDP:n itsenäisen luokkataistelulinjan yhtenä vuoden 1918 kapinan perussyistä, mutta koko

totuus se ei ole. Kahden tasavahvan blokin olemassaolo eduskunnassa vuotta 1917 edeltäneenä kymmenenä vuotena ja keisarin ahkerasti käyttämä oikeus olla vahvistamatta eduskunnan hyväksymiä uudistuksia synnytti pettymyksen eduskuntatyöhön. Kun suomalaisilla puolueilla olisi vuonna 1917 ollut tilaisuus sovittaa yhteen lainsäädännöllisiä käsityksiään, ne totuttuun tyyliinsä pitivät kiinni omista kannoistaan ryhtymättä poliittiseen kaupantekoon. Edeltäneenä kautena sellaiseen ei ollut ollut tarvetta, koska keisari ei ehkä kuitenkaan olisi hyväksynyt suomalaisten tekemiä kompromisseja. Matti Lackmanin Manner-elämäkerrasta (2017) käy hyvin ilmi, miten joustamaton kumpikin puoli oli vuonna 1917.

Suomen ja Ruotsin eroa vallankumoukseen ryhtymisessä tai ryhtymättömyydessä ei voi selittää yksin sosiaalidemokraattisten puolueiden ideologisilla eroilla. Ruotsissa oli vuonna 1917 kuningas ja vakiintunut järjestysvalta, Suomessa keisari ja poliisi oli pantu viralta eikä kiistatonta korkeimman vallan haltijaa tai järjestysvaltaa ollut. Ideologian ohella ja sijasta asiaa pitäisi lähestyä vallankumoukseen johtavan tilanteen syntymisen kautta. Kiista korkeimman vallan haltijasta, kilpailevien järjestyskaartiin synty ja syksyn vaalitappio veivät kohti yhteenottoa. Elintarvikepula, työttömyys ja torppariyksitys heikensivät niin ikään yhteiskuntarauhan säilymisen edellytyksiä.

Ruotsissa sosiaalidemokraatit toimivat tuloksia tuottavassa hallitusyhteistyössä liberaalien kanssa ja työnantajat solmivat työehtosopimuksia työntekijäjärjestöjen kanssa. Suomessa SDP:lle ei ilmaantunut yhteistyökumppaneita, jos kohta se ei niitä kaivannutkaan. Työnantajat olivat lakanneet solmimasta työehtosopimuksia. Pääosin ruotsinkieliset suurtyönantajat eivät tunteneet erityisen suurta yhteenkuuluvuutta suomenkielisten työläisten tai kansan kanssa. Ihalainen ei tunne toisen internationaalien päätöksiä, joiden mukaan sosiaalidemokraattien ei tullut osallistua hallitusvastuuseen porvarillisessa yhteiskunnassa kuin poikkeusoloissa (s. 69, 180). Vain puolueen kakkosporras suostui jäseniksi Tokoin senaattiin. Suomalaiset olivat oikeaoppisempia kuin ruotsalaiset, mutta toisin kuin Lenin jo keväällä 1917 he eivät aluksi vaatineet hallituksen kaatamista ja vallan haltuunottoa.

Suomessa syntyi lyhyesti sanoen vallankumouksellinen tilanne vuoden 1917 aikana, ja SDP:n johto ajautui aikansa epärotyyään aloittamaan kapinan. Maltilliset voimat jättäytyivät sivuun tai osallistuivat pelkästä velvollisuudentunnosta. Vastapuolen järjestysvaltahankkeilla oli oma osuutensa sisällissodan puhkeamiseen. Reformistinen Saksan sos.dem. puoluekin (enemmistösosiaalidemokraatit) osallistui marraskuun 1918 vallankumoukseen, kun maassa oli syntynyt vallankumouksellinen tilanne. Huomion kiinnittäminen pelkästään puolueideologiaan ei riitä. Tilanne teki suomalaisista ja saksalaisista sosiaalidemokraateista vallankumouk-

sellisia. Samalla tavoin myöskään Suomi ei olisi voinut itsenäistyä, ellei sopiva hetki olisi koittanut. Valtaosa suomalaisista poliitikoista niin vasemmalla kuin oikealla ei vuoden 1917 alussa pitänyt Suomen täydellistä riippumattomuutta Venäjästä realistisena mahdollisuutena.

Ihalainen mainitsee Suomen kustavilaiset perustuslait, mutta englanninkielisessä teoksessa olisi ollut hyvä täsmentää, etteivät ruotsalaiset perustuslait voineet olla kuin välttämättömin muutoksin voimassa venäläisessä Suomessa ja että näitä muutoksia ei milloinkaan tehty, joten perustuslakien status oli epäselvä. Keisarit noudattivat ruotsalaisia perustuslakeja silloin kun se vastasi heidän etuaan. Etenkin Robert Schweitzerin² ja Osmo Jussilan³ teoksia olisi tältä osin ollut syytä käyttää. Ihalaisen se väite (s. 200), että tähänastinen tutkimus on suosinut rakenteellisia eli yhteiskunnallisia selityksiä ja jättänyt vain marginaaliselle huomiolle venäläisten (Leninin ja bolševikkien) diskursiivisen vaikuttamisen suomalaisiin puoluetovereihinsa, ei pidä paikkaansa. Tuomo Polvinen ei kirjoittanut diskursseista, mutta *Venäjän vallankumous ja Suomi* -kirjoissaan hän korosti juuri tämän vaikutuksen merkitystä. Lenin todellakin yllytti suomalaisia sosiaalidemokraatteja vallankumoukseen. Kukaan tutkija ei kuitenkaan ole tähän saakka esittänyt viimeksi mainittuja niin paljon bolševikkien sukulaissieluina kuin Ihalainen. Kolme neljäsosaa kirjasta, Britanniaa, Saksaa ja Ruotsia koskevat osat ovat joka tapauksessa erinomaisia, ja vertaileva ote toimii.

Antti Kujala, FT, dosentti
Helsingin yliopisto

1. Ensimmäisen maailmansodan aikaiset työväenlehdet soveltuvat luultavasti tämän kysymyksen selvittämiseen huonommin kuin rauhanaikaiset, sillä sotasensuurin ja itsesensuurin voi uskoa karsineen yhteiskunnallisesti liian kärkevät kirjoitukset.
2. Robert Schweitzer, *Autonomie und Autokratie. Die Stellung des Grossfürstentums Finnland im russischen Reich in der zwei-ten Hälfte des 19. Jahrhunderts (1863–1899)*. Giessen 1978.
3. Esimerkiksi Osmo Jussila, *Suomen perustuslait venäläisten ja suomalaisten tulkintojen mukaan 1808–1863*. Historiallisia tutkimuksia 77. Helsingin yliopisto 1969.